

VIURE EL REGNE COM A EXPERIÈNCIA COMUNITARIA DE LA FE (DES DEL PROTESTANTISME)¹

0. Esquema de la ponència

1. Salutacions i agraïments
2. Algunes qüestions introductòries
3. Una característica fonamental del Protestantisme: entre església i moviment
4. Integrar la Teologia del Regne de Déu i la Teologia de la Creu
 - 4.1. *Una reflexió des de la Teologia del Regne de Déu*
 - 4.2. *La fi de la Cristiandat: el repte d'avui*
 - 4.3. *Una reflexió des de la Teologia de la Creu*
 - 4.4. *La reacció de la Teologia de la Creu al redescobriment lliberal de la Teologia del Regne (Theologiae Regnum Dei)*
 - 4.5. *Teologia del Regne de Déu o Teologia de la Creu: ¿un dilema irresoluble?*
5. Regne i Creu a les Escripures
 - 5.1. *La reconstrucció històrico-crítica que fa el Cànon de la construcció del Regne*
 - 5.2. *Jesús als Evangelis*
6. Conclusions

1. Salutacions i agraïments

Agraeixo la confiança que els organitzadors m'han fet invitant-me a participar en aquest VIII^è Congrés de l'Associació Cristianisme en el Segle XXI. Prego per a que el que jo us pugui aportar sigui profitós per a tots els presents.

2. Algunes qüestions introductòries

1. Atès que haig de donar una visió evangèlica del tema, m'ha semblat necessari fer un recorregut no sols bíblic sinó transversal amb aspectes teològics i històrics. Un

¹ Aquesta ponència ha estat pronunciada al VIII^è Congrés de l'Associació Cristianisme en el Segle XXI, celebrat el 16-11-2013 a la Casa d'Espiritualitat Sant Felip Neri (Barcelona).

guió tant transversal no m'ha resultat fàcil i espero que la meva exposició no sigui massa caòtica.

2. Intentaré parlar des d'una sensibilitat protestant àmplia (representativa de tot el protestantisme, incloent-hi el món evangèlic més conservador), per que altrament no podria parlar en justícia des del conjunt Protestant.
3. No pretenc defensar la visió protestant del Regne. (De fet, puc entendre algunes crítiques de fons que es fan des del catolicisme.) El que sí vull fer és tractar d'explicar el que penso és el tarannà protestant respecte del Regne.
4. Arran d'això, haig de dir que m'ha costat moltíssim decidir-me per on orientar la meva presentació. «Regne, comunitat i fe» no són conceptes fàcils de combinar dins del Protestantisme, per que malgrat el seu grau d'institucionalització, el Protestantisme és més un 'moviment' que una 'comunitat o institució'.

3. Una característica fonamental del Protestantisme: entre església i moviment

Crec que una de les principals **divises** del Protestantisme defineix molt bé la seva tensió entre ser església (organització institucionalitzada i vida comunitària amb lligams inter-personals) i mantenir-se com a moviment (vinculació purament identitària i lligams en funció d'objectius concrets). Em refereixo al següent lema:

*Ecclesia reformata, semper reformanda est*².

Aquesta divisa reflecteix molt bé com el Protestantisme ha desenvolupat una sociologia religiosa de 'institucionalitat desacralitzada': és una manera de fer comunitat i institució més oberta al pragmatisme (adaptació als canvis) que a la rigidesa institucional (institució sacramentalitzada).

Per a entendre millor la tensió entre església i moviment, cal aclarir que les reformes 'intra-protestants' es produeixen normalment fora de les institucions eclesials més o menys establertes, fent així manifest que la divisa *Ecclesia reformata, semper reformanda est*, sovint és més això, un lema més que una realitat, car la veritable renovació es fa via 'nova església'. Això si, aquesta feblesa institucional és compensada per la fortalesa teològica:

Ecclesia reformata, semper reformanda est secundum Verbum Dei.

És a dir, la càtedra docent pren molts cops la funció que té la càtedra pastoral/episcopal, si no a una església particular, sí al moviment protestant en general. Però la funció docent, en certa manera, pren un caràcter més carismàtic que oficial: importància de la predicació/proclamació, catequesi, escola dominical, etc. A més, la teologia és fonamental com a signe d'identitat. Un exemple és una

² Aquesta divisa o *motto* reformat va aparèixer en el context de la denominada Segona Reforma (Nadere Reformatie) d'Holanda (s. XVII). La primera instància impresa la trobem a Jodocus van Lodenstein, *Beschouwinge van Zion* (Contemplació de Sió), Amsterdam, 1674.

altra divisa: *Sola Scriptura*. Les interpretacions es multipliquen exponencialment, però l'afirmació de la *Sola Scriptura* i la seva pràctica serveix de punt d'unió identitària.

Respecte del tema del Regne de Déu, crec que la divisa és molt eloqüent: la seva primera part és testimoni clar del caràcter domèstic (*ad intra*) del Protestantisme europeu: la vivència de la fe queda relativament reduïda a l'àmbit eclesial objecte de la Reforma Permanent, mancant-hi una exigència missionera (Regne) com a motor de la seva renovació. L'església no es defineix per la *Missio Dei* adreçada fonamentalment a la creació sencera. Potser per això era natural que Luter, seguit molt de prop en aquest tema per Calví, desenvolupés una Teologia dels dos Regnes (que no estudiarem aquí) acompanyada d'una Eclesiologia de les Dues Esglésies, la visible i la invisible (que tampoc no podem tractar aquí). I en bona mesura, aquest plantejament va deturar per un parell de segles l'empenta missionera, i encara avui dia les esglésies europees són incapaçes de fer una església supra-nacional.

Per tancar aquesta secció d'ubicació sobre el Protestantisme europeu tradicional, vull proposar la pregunta següent sobre un text de dos teòlegs suïssos: ¿què hi trobeu a faltar en aquest text?

En els nostres dies, el món occidental s'ha llençat a una recerca desesperada i desordenada d'espiritualitat, d'experiència 'd'allò altre', d'un coneixement existencial que el guareixi del seu intel·lectualisme materialista i racionalista. És aquest un món en el qual les fórmules màgiques de la *New Age* [...] serveixen de barret de no poques propostes –de vegades contradictòries– de mètodes de transformació de l'ésser humà, de teràpies paramèdiques, d'aventures religioses exòtiques o impregnades del paganisme de l'antiga Europa; és un món que recrimina al cristianisme el seu desfàs amb la realitat o la seva manca d'adaptació a les necessitats de la civilització moderna, tot acusant-lo de ser 'culpabilitzant' i opressiu per imposar l'adhesió a dogmes inassumibles. Doncs bé, en aquest món el refrescant renaixement d'una espiritualitat protestant [...], seria una benedicció. Aquesta [espiritualitat] ofereix a cadascú la gloriosa llibertat d'una relació immediata amb el Crist i amb Déu, sustenta l'encontre amb el Crist i amb Déu en el fons de l'ànima, [...] reposa en Déu però viu el dinamisme de Déu que reenvia al món per a servir als qui necessiten ajuda, obre un ampli ventall de mètodes i aproximacions, però sobre tot ensenya a llegir la Bíblia amb ulls diferents, actualitzant el seu missatge sota la il·luminació de l'Esperit Sant.³

Efectivament, s'hi troben a faltar l'Església i el Regne. I això em du a una altra pregunta vital:

¿pot realment el Protestantisme europeu respondre al repte del món modern sense desenvolupar una espiritualitat del Regne? Podria fins i tot concretar més

³ Carl A. Keller–Denis Müller, *La spiritualité protestante*. (Entrée libre 41). Cerf–Labor et Fides : París–Ginebra, 1998, pàgs. 52s.

la pregunta: ¿pot realment el Protestantisme europeu respondre al repte d'una societat de post-Cristiandat on hi mancaran els tradicionals suports civils?

Crec fermament que la resposta és negativa. I per això la meva convicció personal és que:

El Protestantisme europeu actual és interpel·lat per la post-Cristiandat a redefinir la seva naturalesa respecte del Regne de Déu i/o de la *Missio Dei*, si és que vol no sols sobreviure a la mort de la Cristiandat, sinó si vol sobre tot realitzar la seva vocació eclesial en una societat de post-Cristiandat (no post-cristiana).

Reprenent la famosa divisa ja esmentada, aquest repte es podria plasmar en la següent reformulació:

Ecclesia reformata, semper reformanda est secundum Regnum Dei.

Més protestant encara seria aquesta versió:

Ecclesia reformata, semper reformanda est secundum Regnum Dei manifestatum est in Verbo Dei.

Aquesta reformulació, però, s'hi troba amb una dificultat important: el Protestantisme s'asseu sobre la força de la Teologia de la Creu que Luter va imprimir a la seva Reforma, duent-lo a un cert arraconament de la Teologia del Regne. I s'ha de recordar que negligir la Teologia del Regne vol dir negligir la predicació del Regne per Jesús segons els Evangelis, afavorint la Teologia de la Creu paulina.

Podeu imaginar, doncs que en la meua opinió el Protestantisme europeu només podrà redreçar el seu camí dins la post-Cristiandat si aconsegueix integrar aquestes dues teologies.

4. Integrar la Teologia del Regne de Déu i la Teologia de la Creu

4.1. Una reflexió des de la Teologia del Regne de Déu (R.D.)

No és aquest repte fàcil tenint en compte que el Protestantisme l'ha heretat del paradigma de Cristiandat dominant durant segles a Europa. Com és sabut, a mesura que l'Església s'establia com a poder religiós de l'Imperi Romà, s'anava formulant la doctrina trinitària no sols com a doctrina fonamental de l'Església i de la seva missió (*Trinitas* en part com a reflex de la *Missio Dei*), sinó com a doctrina legitimadora de l'autoritat imperial. I la doctrina del R.D. s'anava associant cada cop més a la identitat de l'església, però a l'hora la predicació de Jesús s'allunyava del Poble de Déu, quedant relegada als claustres i monestirs.

De fet, resulta molt interessant que la centralitat del debat teològic per a la redacció dels grans símbols de la fe (particularment els Credos de Nicea –i la versió niceno-constantinopolitana– i de Calcedònia), fos plenament ocupat per la definició

criscològica, i més concretament per l'ontologia del Crist ('alta Criscològia'): naturalesa divina i humana. No és estrany que aquests símbols passin del naixement (Encarnació) de Jesús a la Creu i Resurrecció, fent d'aquesta última una demostració de la divinitat del nou Déu de l'Imperi, però deixant pràcticament fora la seva vida i predicació del Regne de Déu com a clau hermenèutica de la Creu i la Resurrecció.

Ho diu molt bé N.T. Wright:

Els grans Credos, quan parlen de Jesús, van directament del naixement virginal al seu patiment i mort. No així els quatre Evangelis. Dit altrament, Mateu, Marc, Lluc i Joan tots pensen que és vital narrar molt del que Jesús va fer entre el seu naixement i la seva mort. Més particularment, ens en parlen d'allò que podem anomenar 'el treball d'inauguració del regne': els fets i les paraules que declaraven que el R.D. s'hi acostava llavors, en un sentit o un altre, a la terra com al cel. Ens en parlen molt d'això. Els Credos, per contra, no.⁴

És a dir, l'esquema fonamental dels grans Credos és:

[El Crist] encarnat > crucificat > ascendit > entronitzat.

Es podria dir, doncs, que els Credos s'allunyen de l'ensenyament dels Evangelis en el sentit següent: si aquests parlen del Déu que esdevindrà Rei a la Creu, aquells parlen del Jesús que és Déu per natura. I encara més: els Credos poden induir a error quan semblen postergar el regnat de Jesús als últims temps (escatologia diferida), com es deixa veure al Credo Apostòlic: «se'n pujà al cel, seu a la dreta de Déu Pare totpoderós i d'allí ha de venir a judicar els vius i els morts».

Dins d'aquest esquema, podríem també fer un seguiment històric de com la Creu va anar adquirint un paper més autònom i desvinculat de la predicació del Regne. En certa manera, la proposta Anselmiana del caràcter substitutori de la Creu del Crist i del seu valor jurídic o forense, és la culminació d'aquest procés, però que trobaria en la seva reformulació luterana de la justificació la màxima difusió pel món. Aquesta perspectiva anselmiana i luterana es fonamenta sobre la naturalesa divina de la víctima, el Crist, que confereix valor expiatori a la Creu. I poca cosa té a veure el que el Crist hagi fet o dit abans de la Creu com a presència real del Regne.

4.2. La fi de la Cristiandat: el repte d'avui

A la llum d'aquesta petita revisió històrico-teològica, em resulta molt interessant el fet de que l'actual procés europeu de 'descristianització' (que no és de descristianització) que va començar amb la Il·lustració, hagi anat acompanyat d'una recerca renovada del Regne de Déu tant a la Bíblia en general, com particularment en els Evangelis i Pau, i en la teologia cristiana, sigui catòlica o protestant. Dit altrament, quan el cristianisme ha estat 'protegit' per una estructura social i política

⁴ *How God Became King. Getting to the Heart of the Gospels.* SPCK: Londres, 2012, pàg. 10.

que li era favorable, el Regne de Déu passava a ser secundari (si més no, la predicació de Jesús). Per contra, un cop el cristianisme perd aquesta protecció, el Regne de Déu, sobre tot la predicació de Jesús, retorna com a tema fonamental (i fundacional) de la seva auto-comprensió.

Dins el Protestantisme, aquest retorn es va produir de la mà de la teologia lliberal del segle XIX que, precisament, propugnava la separació Església-Estat per iniciativa de la pròpia Església. Però aquelles primeres propostes (per exemple, Schleiermacher, Rothe i Ritschl), semblaven deixar de banda un pilar teològic important per a la teologia i, sobre tot, l'espiritualitat protestant: la Teologia de la Creu. I això ha generat un debat que d'alguna manera s'ha endurit en dos extrems, un 'pro-Creu' que veu com a missió fonamental la proclamació de la redempció del Crist mort i ressuscitat, i un 'pro-Regne' que veu com a missió central l'acció diacònica.

En el meu parer, un Protestantisme sense suport subsidiari de la societat de Cristiandat ha d'integrar el Regne a la Creu, per que els Evangelis ho exigeixen i també per que ho farà inevitable la societat de post-Cristiandat. En efecte, aquesta societat no farà cap cobertura complementària a la vocació primordial del Protestantisme: experimentar la salvació (alliberament) de la Creu i proclamar-la al món. Fixeu-vos-hi: des d'aquesta experiència tradicional no hi ha un compromís fort per a l'església amb la construcció del Regne, sinó amb la proclamació de la Paraula 'i ella farà'. Es pot considerar aquesta una vocació 'de baixa intensitat social i política' que mentre ha trobat cobertura sòcio-política (societat de Cristiandat), ha pogut existir i fins i tot tenir una influència important. Aquesta cobertura, però, està desapareixent.

4.3. Una reflexió des de la Teologia de la Creu (TdC)

Toca, però, veure una mica sobre la Teologia de la Creu abans de veure com l'Escriptura, particularment els Evangelis, integra Creu i Regne.

L'esmentada vocació primordial del Protestantisme ve molt marcada per l'experiència personal de Luter, que és d'alguna manera l'epítom d'una experiència molt generalitzada al segle XVI. I aquesta experiència Luter la va perfilar teològicament amb la famosa Teologia de la Creu (*Theologia Crucis* - Estaurologia). Com diu un autor, aquesta teologia és la «gramàtica fonamental de la teologia evangèlica»⁵, i certament sempre serà bàsica per a entendre el Regne en perspectiva evangèlica (protestant).

Com sabeu, la TdC afirma que només des de la Creu del Crist podem conèixer al veritable Déu i podem trobar-hi la salvació. I sobre tot, per aquesta teologia Luter es va oposar a la Teologia de la Gloria (*Theologia Glorïae*), que, segons ell, considerava

⁵ Daniel Beros, «La Disputación de Heidelberg y su "theologia crucis" como gramática fundamental de la teología evangélica», *Cuadernos de Teología*, XXIX (2010) 1-13.

que Déu ha atribuït al gènere humà capacitats més àmplies i autònomes de coneixement i de redempció, conservades en part malgrat el Pecat Original.

Llegint les tesis de Luter sobre la TdC (Disputació de Heidelberg, 1518)⁶, hom se n'adona del gir copernicà proposat per Luter: La teologia ha de renunciar a fer filosofia-ciència, i s'ha de limitar a fer propostes des del Crist, i més concretament des del Crist de la Creu. Les tesis XIX i XX són les pertinents:

(XIX) No es digne de dir-se teòleg qui consideri que les coses invisibles de Déu es comprenen per les coses creades.⁷ (Luter cita quasi textualment el passatge de Rm 1,20)

(XX) Però mereix dir-se teòleg qui entén les coses visibles i inferiors de Déu considerant-les a la llum de la Passió i de la Creu.⁸ (Aquí al·ludeix al passatge de l'Ex 33,18ss).

Per tant, difícilment el conjunt del Protestantisme podrà mai entendre el Regne de Déu sense llegir-lo des de la Creu:

- Sense la Creu, la visió protestant del Regne es dissol en una confiada acció social i/o política a favor de la redempció pel canvi estructural. Aquest Protestantisme renuncia *de facto* al seu carisma, la proclamació de la Paraula, que és el que li imprimeix caràcter i el fa profèticament bastant eficaç.
- I finalment, el mateix Protestantisme es fa obsolet perdent tota rellevància social i eclesial. Ho diu molt bé el teòleg suís Jean-Marc Tétaz, en referència al Protestantisme lliberal del s. XIX que va redescobrir la teologia del Regne⁹ i es va comprometre amb la instauració del R.D. via llibertat social, política i econòmica:

[El Prot. Lliberal] refusarà renunciar a la llibertat per tal que triomfi la veritat, i preferirà veure la universalitat del cristianisme especulatiu reduïda a una posició particular entre d'altres i el seu programa de correspondència entre l'estat democràtic i el prot. lliberal –que havia fundat l'auto-desplegament autònom de l'Esperit– condemnat a l'obsolescència teològica i política.¹⁰

Dit altrament, el Protestantisme lliberal esperava que la llibertat fos la font de la realització del R.D. Aquest, però, era entès des de la més pregona interioritat humana, i la llibertat podia ser la seva condició d'auto-desplegament social. Però la llibertat va promoure la pluralitat i fragmentació al bell mig de les quals

⁶ La *Disputatio* va ser convocada pel capítol general dels agustins, que en principi recolzava a Luter i volia donar-li la oportunitat de defensar la seva postura seguint el format acadèmic de la *Disputatio* pública (frares, professors, nobles, i gent interessada en general). Luter hi va defensar 28 tesis (cf. Carlos Witthaus [ed.], *Obras de Lutero*, vol. I, Paidós: Buenos Aires, 1967, pàg. 29).

⁷ *Non ille digne Theologus dicitur, qui 'invisibilia' Dei 'per ea, quae facta sunt, intellecta conspicit'*. (Ed. de Witthaus)

⁸ *Sed qui visibilia et 'posteriora Dei' per passiones et crucem conspecta intelligit*. (Ed. de Witthaus).

⁹ Començariem per Schleiermacher, i seguiriem per Rothe, Ritschl, Harnack, Rauschenbusch i Tillich entre els 'clàssics', i avui dia es fa esment de Brian McLaren del Emergent Church Movement.

¹⁰ J.M. Tétaz, «Liberté et modernité» en Pierre Gisel (dir.), *Encyclopédie du Protestantisme*, Cerf-Labor et Fides: Paris-Ginebra, 1995, pàg. 887, col. 2.

el Protestantisme lliberal es va quedar com una ideologia sense capacitat teològica de crear noves propostes de cara a la nova situació de llibertat. Això si –i cal recordar-ho– els seus assoliments han quedat com condicions polítiques irrenunciables avui dia.

En tot cas, crec que l'experiència del Protestantisme lliberal dels segles XIX i XX és un avís per a navegants.

4.4. La reacció de la Teologia de la Creu al redescobriment lliberal de la Teologia del Regne (Theologiae Regnum Dei)

S'ha de reconèixer que els resultats de la proposta lliberal més radical (especulativa) van ser clarament deleteris, si més no, *intra ecclesiam*:

- Relativització absoluta de les esglésies, que son substituïdes per l'absolutització d'un Regne secular de valors exclusivament humanístics
- Desmobilització de l'empresa evangelitzadora (drenatge de les forces evangelitzadores vers la mobilització sòcio-política)

En principi, qualsevol branca protestant està d'acord amb la relativització de l'Església. Ara bé, la qüestió era: ¿ha arribat ja el veritable Regne que fa l'Església històricament prescindible?

- «Sí, ja», digueren molts lliure-pensadors protestants (p. ex. Richard Rothe, Albrecht Ritschl i Ferdinand Buisson)
- «Massa d'hora», dirien els lliberals moderats (Charles Wagner)
- «Encara estem molt lluny», dirien els confessionalistes (Julius Müller) aliats amb el conservadorisme polític
- «De cap manera», es digué des de la incipient reacció fonamentalista

Aquest debat segueix viu, i els canvis fluctuen quan a la relació de forces entre uns i altres, però tot plegat donant al conjunt del Protestantisme la seva força, malgrat que això comporti un procés institucional molt particular:

convivència entre velles esglésies que s'estanquen, declinen i llanguixen o fins i tot moren, i noves i puixants esglésies que renoven la teologia, la pastoral i la missió protestants, per estranyes que siguin al començament.

En aquests moments, sembla més viva una TdC bastant autònoma, fortament assegurada en un concepte Anselmià de l'expiació, i només de lluny vinculada a un lleuger concepte del R.D.

I si abans veiem les limitacions d'una teologia del Regne sense la Creu, ara toca repassar les limitacions d'una TdC que devalua la teologia del R.D. Aquesta teologia condueix a:

- L'afebliment de l'església com a cos (institució-comunitat), diluint-se per tant la capacitat de viure comunitàriament el Regne (i la fe!)

- ‘Espiritualització’ de les demandes del Regne (i del Regne mateix), la literalitat de les quals és remesa a un *eschaton* llunyà, pràcticament ahistòric. Exemple: les Benaurances del Sermó de la Muntanya i, de fet, el sermó mateix és tot remès a un compliment només possibilista i interior.
- I en definitiva, a una soteriologia i moral individualistes (expiació d’abast personal i, per tant, l’experiència de la relació directa amb el Crist com a meta de l’espiritualitat).

Es tracta doncs d’una concepció quasi-màgica de la fe: la conversió convertida en fórmula màgica. «Accepta a Jesús com a Senyor i Redemptor i seràs salvat del món i la seva condemnació» en lloc de «Accepta a Jesús com a Senyor i Redemptor i seràs salvat per al món i la seva redempció», seguint així el camí de seguiment del Regne.

Però potser lo pitjor és l’aliança, explícita o implícita, entre les esglésies que més públicament reivindiquen la TdC i els promotors del capitalisme messiànic. Aquests han trobat en la TdC, tal i com és viscuda i proclamada per moltes esglésies protestants, el millor llevat per a promoure l’individualisme i l’afebliment d’estructures ètico-socials fortes que puguin fer front a la proposta d’un l’economicisme redemptor.

4.5. Teologia del Regne de Déu o Teologia de la Creu: ¿un dilema irresoluble?

Segons jo ho veig, el Protestantisme europeu necessita superar aquest *impasse* (atzucac) entre aquestes dues teologies, per tal de retrobar les forces que necessita per a ser un testimoni viu i vivificador en el nou paradigma de post-Cristiandat. Aquest exigeix, amb tota seguretat, un concepte més sòlid d’església fonamentada sobre la missió del Regne. Però a l’hora, el Protestantisme no podrà renunciar al seu carisma de proclamació de la Creu, entre d’altres raons per que hi ha un fonament escripturístic sòlid i per que el valor expiatori de la Creu és un misteri existencial que toca les fibres més íntimes de la humanitat.

A l’any 1903 va haver-hi un debat molt il·lustrador entre dos lliberals, Ferdinand Buisson¹¹, lliure-pensador protestant molt radical, i Charles Wagner, lliberal més moderat. Escoltem el seu diàleg sobre el valor expiatori de la Creu:

Ferdinand Buisson

Un Déu actuant en manera semblant, creant amb tal lleugeresa o crueltat, jutjant, condemnant, castigant, i recompensant d’acord al més absolut menyspreu dels principis més elementals de la justícia, i que a més, per a reparar un mal, consent a jo què sé quin sacrifici d’un innocent, encara que fos Déu, com si tan absurda substitució, presa en préstec de la justícia bàrbara dels pobles més primitius, fos un mitjà normal

¹¹ A Buisson se li atribueix la paternitat del mot «laïcitat». Protestant, va ser diputat del partit radical, president de la lliga dels drets humans i de la lliga de l’ensenyament, i Premi Nobel de la Pau al 1927 (amb Ludwig Quidde).

de salvació [...] per a les criatures que, el Totpoderós , no ha sabut fer ni bones, ni lliures, ni feliços, ni raonables Quin enfilall d'absurds, tant més repugnants –si se'ls pogués prendre seriosament– per a la consciència que per la raó!

Charles Wagner

¿Qui pateix més en aquest món? ¿No són sempre els millors? ¿I per què? Perquè són justos, i perquè els necis són injustos. És la història eterna d'aquest món: els justos pateixen pels injustos i a favor dels injustos. Sí, les faltes dels culpables, per una llei que experimentem tots els dies, recauen sobre els innocents, i els innocents i els justos reparen i rescaten el mal fet per altres. Doctrina profunda, immensament dolorosa, escrita amb sang sobre el cor dels homes i sobre el llibre de la humanitat. La trobo dolorosa, xocant, i fins i tot espantosa. Se'm fa fosca com la nit, com una nit en la qual s'alcen crits d'angoixa i desesperació. Però , ¿qui pot negar aquesta doctrina? Pel que a mi fa, m'ha vençut des de fa temps. Crec , doncs, que el just pateix pels culpables, i que l'anyell de Déu carrega amb els pecats del món. I la creu em simbolitza aquesta terrible veritat. La terra sencera s'ha convertit en un Gòlgota on caic de genolls, davant del dolor alliberador.¹²

El menyspreu de bona part del liberalisme envers el caràcter expiatori de la Creu deixava el concepte de Regne sense necessitat de Rei redemptor (messies): el Regne esdevé exclusivament l'àmbit de condicions que l'home pot crear –més o menys ràpidament– per aconseguir la redempció. El caràcter messiànic del Rei passa ara a l'acció humana i, contra la sensibilitat (i de vegades, fins i tot susceptibilitat) protestant, passa a dependre de les obres.

Però a més, i com ho expressa Wagner, el reduccionisme del Regne a les condicions adequades per a la perfecta realització humana negligeix la complexa realitat humana i, sobre tot, el misteri del mal. I potser per això aquest plantejament extrem té una capacitat de mobilització limitada pel que fa a la creació de comunitats de fe vives i evangelitzadores, si més no dins d'aquelles esglésies que volen mirar de cara la profunditat i misteri del mal en el món i en la història humana. I quan parlo de comunitats vives i evangelitzadores, em refereixo a comunitats que, arrelades a, i nodrides per, l'experiència de la Creu, fan seu el mal i el patiment dels altres. Per tant, no només fan un servei assistencial i subsidiari de la societat, sinó que les comunitats esdevenen espais de redempció incorporant a la seva vida als qui carreguen amb la càrrega més feixuga de qualsevol forma de pecat (estructural o personal), esdevenint alliberats fins el punt de ser capaços de perdonar. Així, la paraula 'litúrgia' recobra el seu sentit original.

Referent a això, cal dir que l'església es hereva de la gran història d'Israel, que d'injustícies, opressions i pecats contra Déu i contra la humanitat tant en sabia i n'havia patit. I amb sang i moltes lluites internes, va haver de descobrir que contra

¹² Ferdinand Buisson & Charles Wagner, *Libre-pensée et Protestantisme libéral*, Librairie Fischbacher : París, 1903, pàgs. 27s.123s.

el mal no s'hi va sols amb solucions quirúrgiques (messianisme reial), sinó que a més es fa imprescindible carregar el mal vicàriament / martiriològicament (messianisme sacerdotal). Això ho van descobrir primerament els profetes (Jeremies, Habacuc) i els savis (Daniel), que van aprendre que, a més de fer denúncia i exigir el càstig del pecat, se'ls demanava també fer seu el dolor del poble castigat i fer seva la confessió de pecat.

5. Regne i Creu a les Escripures

En la meua opinió, les Escripures fusionen allò que per a nosaltres és una gran dificultat de mantenir en unitat: la construcció del Regne de Déu des de l'experiència vicaria o expiatòria de la Creu del Crist.

5.1. La reconstrucció històrico-crítica que fa el Cànon de la construcció del Regne

Em sembla fonamental percebre la visió que té el Cànon bíblic de la història de construcció del Regne de Déu a la terra, que jo resumiria així:

Cap sistema de govern proposat com ajustat a la voluntat de Déu, ha estat el Regne de Déu definitiu: ni el sistema domèstic patriarcal, ni la Teocràcia del Santuari al desert, ni els jutges, ni la monarquia, ni la teocràcia semi-democràtica de la Restauració. Per això, el Cànon hebreu s'obre a una lectura messiànica. Però el Messies va venir (Cànon cristià), i els deixebles el van traïr, el Messies va ser crucificat, i la primera fraternitat pentecostal post-pasqual que va sorgir, tampoc no va succeir com a punt final del Regne de Déu.

¿És senzillament una expressió del pessimisme canònic? ¿Conformisme religiós típic? En principi, és la constatació de que la realització del Regne al llarg de la història d'Israel ha passat per diversos models o paradigmes socio-polítics i religiosos, tots absolutament peribles. A l'hora, però, el Cànon constata també els següents elements fonamentals:

Tots els sistemes periclitats són ara referents canònics (Paraula de Déu), el que vol dir sobre tot que Déu s'ha engrescat personalment en la història humana particular (Israel), fent seves les limitacions d'aquesta història i, per tant, fent seu el fracàs de cada sistema, i fent seu el drama humà de cada fracàs. I des d'aquest fracàs, Déu ha fet camí a la terra per al seu Regne.

Dit altrament, és aquesta presència divina solidària la que fa que tots els sistemes fracassats hagin sembrat la història humana amb llavors del Regne de Déu. Es podria dir que tots han contribuït a la formació de l'ADN¹³ del Regne de

¹³ L'àcid desoxiribonucleic (ADN o DNA) és un àcid nucleic que conté les instruccions genètiques utilitzades en el desenvolupament i funcionament de tots els éssers vius coneguts, així com en alguns virus. La funció principal de les molècules d'ADN és l'emmagatzematge d'informació a llarg termini. (Viquipèdia – 2013-11-6)

Déu a la terra. I l'ADN del veritable R.D. sembla ser no tant la qualitat del sistema com l'entrega gratuïta de les persones que sostenen els sistemes, en particular Déu mateix. I sobre això, a les hores sí ha d'haver-hi un compromís concretat en un projecte de societat.

Potser la 'tipologia' del rei David, feta a partir de les narracions (2 Samuel i 1 Reis) i del Salteri, sigui un bon exemple de la importància conferida pel Cànon hebreu a la manera de viure (i entregar-se) de les persones, més enllà del seu ofici relacionat amb un sistema determinat.

Però més enllà de les persones particulars, és clar que el Cànon hebreu mostra al Déu d'Israel vivint aquesta experiència vicària patint amb Israel, com es deixa veure en els antropomorfismes i el caràcter prosaic de la literatura bíblica. Molt concretament, la Creu s'anuncia en tants textos de lamentació i imprecació que ja no són només 'crits' de l'home adreçats a Déu, sinó part de la Paraula de Déu, part de les entranyes de Déu mateix. I qui diu crits, diu també lloances, dubtes, enigmes, etc., que han esdevingut Paraula de Déu.

Per això el creient pot afirmar que Déu va patir a la Creu de Jesús (i pateix totes les creus del món).

5.2. Jesús als Evangelis

Tot l'afany dels evangelistes és mostrar que la unitat «vida i mort-resurrecció de Jesús» és la presència definitiva del Regne de Déu promès a Israel per a benedicció del món, essent la Creu el lloc d'entronització del David messiànic com a rei del món, ni abans ni després.

Les ressonàncies literàries amb el Cànon hebreu són moltes i, sobre tot, deliberades. La transformació que veiem en el Cànon hebreu és ara encarnada per la vida i la mort de Jesús. El Psalm 22, del qual es posen en boca del Jesús de la Creu les paraules més dures, n'és un dels millors exemples:

Aquest psalm de lament és atribuït a David, o sia que el Cànon Hebreu el considera un psalm de l'ungit de Déu, el rei figura del messies. I aquest Psalm, com molts de lamentació, fa un gir inesperat en lloança pel sobtat govern de Déu sobre les nacions (que implica l'alliberament del poble sofrent o, com al 22, de l'ungit de Déu), com si el patiment fes el miracle del canvi.

Però un altre afany dels evangelistes és mostrar que Jesús va decidir voluntàriament el camí de la Creu. Els especialistes veuen com a mínim dos períodes diferenciats en la vida de Jesús: el període galileu, on el ministeri de Jesús és ben acollit per tothom, i el període jerosolimità, en el qual ha sorgit oposició i Jesús ha de decidir entre dos camins, l'acció contra els opositors o la Creu. I aquests dos camins comportaven dues lectures diferents del Cànon Hebreu. Si això és així, i crec que ho

és, llavors la Creu no és sols un destí preconcebut per designis misteriosos (així llegim sovint a Pau), sinó una decisió personal de Jesús que ha encarrilat el R.D. per una direcció irreversible per als seus seguidors. Aquesta decisió va comportar una elecció hermenèutica del Cànon Hebreu que, segurament, va transmetre als seus deixebles. És per això que de vegades el 'compliment' de les Escripures, com ens ho presenten els Evangelis, sembli més un compliment mecànic, predestinat, que un compliment lliure.

¿Per què insisteixo en aquesta elecció lliure de Jesús? Per que crec vital entendre que la Creu, o sia l'entrega expiatòria o vicària, és fonamentalment una elecció que expressa l'entrega més gratuïta que es pugui fer. Potser hi guardi un profund misteri metafísic, però Jesús el va viure com una elecció personal d'amor incondicional, i crec que tots els seguidors de Jesús estem cridats a viure la Creu de la mateixa manera. No és doncs un acte de resignació ni un acte d'obediència cega.

A la llum d'això, podem dir que els evangelistes no veuen el compliment de les promeses en:

- L'èxit o fracàs de Jesús respecte dels canvis de les estructures socio-polítiques del seu temps (una victòria final sobre els poders fàctics, romans o jueus)
- Ni en el triomf d'una fe particular sobre la resta (una il·luminació universal definitiva)

El compliment el veuen només en la vida del Crist culminada a la Creu. Per això l'escàndol de la Creu. I no es tracta d'una relectura fruit sols de la dissonància entre expectatives i compliment, com part de la crítica bíblica defensa. Tampoc no es tractava –només– d'una relectura per a les comunitats i les seves situacions particulars. Els Evangelis es plantegen, sobre tot, qui és Jesús i quina era la seva missió. I els interessa transmetre que la seva auto-comprensió, vinculada amb la seva missió, l'entenia plenament lligada a la seva església (Israel) i finalment a la seva mort vicària.¹⁴ Per això la lectura post-pasqual dels Evangelis és una lectura interessada en el ministeri de Jesús (paraules i fets), i no sols una relectura que construeix la vida de Jesús de cara als interessos i necessitats de les comunitats.

Ho expressa molt bé N.T. Wright:

Com més dius la història de Jesús i preguntes pel seu esperit, més descobreixes allò que l'església està cridada a fer en el present. Atès que els Evangelis son la carta fundacional de la vida de l'església, necessàriament han de ser històries centrades en Jesús. Altrament, l'església es fonamentaria sobre sí mateixa. Trobem aquí el reflex contrari de la posició bultmanniana: a menys que la vida i la missió de l'església estiguin arrelades

¹⁴ Cf. Senén Vidal, *Los tres proyectos de Jesús y el cristianismo naciente: Un ensayo de reconstrucción histórica*. Ed. Sígueme: Salamanca, 2003.

en l'assoliment històric de Jesús, la vida cristiana no seria més que arrogància o follia, o ambdues.¹⁵

(Diguem de passada que això, a més, és fonamental entendre-ho avui dia que tenim la tendència a parar més atenció al poder redemptor o alliberador dels sistemes socials que de les persones, de les idees més que de les accions particulars. I per això ens resulta massa fàcil fer del Regne el millor sistema social possible, però només això, sense l'experiència personal del Messies.)

Així doncs, Jesús mateix, el gran predicador del Regne de Déu que sens dubte es veia com a Messies (fill de l'home), va haver de processar personalment que el Messies havia de passar per la renúncia a qualsevol forma d'imposició del Regne, i que també passava per assumir que s'havia d'entregar al propi Regne del mal, i que en això el Regne de Déu es realitzava definitivament. Jesús mateix va haver de descobrir les figures del Servent Sofrent d'Isaïes i dels Savis màrtirs de Daniel, com a figura del Messies.

I quan dic que «el Regne de Déu es realitzava definitivament» en la Creu, vull dir que la Creu ha vençut al poder del César i tot el que representa. Els evangelistes no descriuen la Resurrecció del Crist com la victòria sobre el César, sinó com el resultat d'aquesta victòria. Per això se li posa la corona a la Creu, i per això és proclamat «fill de Déu» (nom aplicat també al César) a la Creu, i per això Joan associa la Creu a l'exaltació gloriosa del Crist.

És per això mateix que els evangelistes redacten el judici de Jesús en termes de subversió radical: els jutges són els reus condemnats, i el reu és proclamat victoriós. Més concretament encara, la persona de Jesús es descrita amb autoritat, per que en el fons és qui planteja un dilema a les autoritats (sobre tot a les religioses): o condemnen a Jesús i trien al César, o trien a Jesús i condemnen al César. Finalment, tots sucumbeixen al César.

És per la Creu que el Regne de Déu és diferent a qualsevol altra regne. I és per això mateix que el R.D. realitzat a la Creu apunta directament a la línia de flotació del Regne del César (i similars). No és sols que la Providència divina recondueixi les decisions del César (en línia potser amb el refrany castellà: «no hay mal que por bien no venga»), sinó que, sobre tot, l'entrega gratuïta del Rei d'Israel té un incalculable poder de transformació, fins i tot si es realitza des del punt de màxima feblesa com és la mort.

Més encara. Crec que s'està plantejant que el poder injust dona l'ocasió als seguidors de Jesús de fer front de cara al mal. I d'aquesta manera, des del símbol de la impotència major –la mort– el poder del món és jutjat i vençut. L'entrega vicària de Jesús, en tant que el Messies crucificat, posa punt i final a l'espiral del mal

¹⁵ *Op. cit.* pàg. 119.

(victòria). La lletra d'una cançó del Mark Knopfler inspirada en els atemptats de l'11-S, pot il·lustrar això molt bé:

Les meves famoses últimes paraules, mai no podrien explicar la història, donant voltes sense ser escoltades, en la foscor del cel. Però t'estimo, i aquesta és la nostra glòria, si això és un adéu, si això és un adéu, ...

(«If this is goodbye», Mark Knopfler)

Mark Knopfler mateix ha explicat que considera l'amor expressat en el darrer missatge de les trucades des dels avions a punt de xocar contra les Torres Bessones de Nova York, com una victòria. I per això diu «aquesta és la nostra glòria».¹⁶

Aquesta és l'eficàcia més real de l'expiació. I creure això és potser la subversió més extrema o radical que es pot fer: posar punt i final al mal.

Potser per això l'Església antiga, que havia assumit plenament el martiri, va ser capaç de qüestionar moralment l'imperi del César amb una força com cap enemic militar no havia pogut fer abans. Per contra, ¿quants mals no ha multiplicat la pròpia església un cop ha deixat de banda la convicció martiriològica?

6. Conclusions

A diferència del catolicisme, el protestantisme (europeu) neix en plena Cristiandat (recordem que Carles I d'Espanya era Carles V del Sacre Imperi Romà Germànic). És a dir, va néixer com un 'correctiu' dins d'aquest model, no com un model alternatiu a un tipus de societat o com alternativa a la Cristiandat (potser l'anabaptisme sí tenia aquesta pretensió d'alternativa). Per això mateix, la seva vivència de la fe i la seva teologia s'adapta bé a la fragmentació, a la diversitat i pluralitat, etc. I potser per això mateix no va tenir necessitat de desenvolupar una alta teologia del Regne de Déu, que hagués estat més exigent amb la pròpia Reforma. Per contra, va desenvolupar una teologia dels dos regnes que pràcticament feia de l'església no una societat alternativa, sinó una societat subsidiària de l'estat. I potser per això mateix va desenvolupar més la seva capacitat de proclamació (denúncia profètica) de la Creu (sense el Regne) com a experiència personal, que no demana una exigent autenticació comunitària.

Però en el sí d'una nova Europa on l'estat està desvinculat de l'església no només organitzativament, sinó també ideològicament, el Protestantisme i el seu carisma de proclamació de la Creu haurà d'anar acompanyat d'una realitat institucional i comunitària que presenti una encarnació més radical de la seva proclamació. Dit altrament, la proclamació i la diaconia subsidiària no seran suficients per a donar testimoni del Crist. Cal que la proclamació i la diaconia es realitzin al bell mig d'una fraternitat de vida supra-nacional que doni forma a la vida de Jesús i al seu missatge

¹⁶ Al minut 43:08 del vídeo <https://www.youtube.com/watch?v=tGIGBIZN2Is> del concert «Mark Knopfler at the Atrium», podem trobar aquesta interpretació d'en Knopfler.

del Regne (les benaurances) al bell mig de la societat europea. Aquesta fraternitat haurà de proclamar, servir i fer comunitat amb esperit martiriològic (vicari o expiatori) on el mal troba el seu punt i final (es realitza l'any jubilar per a tots els seus membres, perdonats i que perdonen).

Quan el Protestantisme europeu aconsegueixi integrar Teologia de la Creu i Teologia del Regne, crec que revifarà la seva empenta evangelitzadora, sigui dins de les actuals esglésies establertes, o potser haurà de ser fora d'aquestes.